

กรณีศึกษาเรื่องบาปบุญที่สะท้อนผ่านละครไทย

A Case Study of Virtue and Sins Reflected through Thai Dramas

ภัทรวิทย์ ธีเลอส์
pattarawadee.t@bu.ac.th
มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

บทคัดย่อ

บทความนี้อธิบายถึงเรื่องเล่าทางศาสนาในละครโทรทัศน์ไทยที่ใช้ปลูกฝังแนวความคิดเกี่ยวกับธรรมะให้กับผู้ชมที่เป็นวัยรุ่นไทย ซึ่งควรมีลักษณะการสอนที่ไม่ยึดเย็ดจนเกินไป หรือที่เรียกว่า กลยุทธ์การสื่อสารแบบสาระ-บันเทิง ซึ่งเป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับวัยรุ่นมากที่สุดในยุคปัจจุบัน เนื่องจากวัยรุ่นไม่ชอบการสั่งสอนโดยตรง แต่ชอบการเชิญชวนให้ทำมากกว่า เพราะฉะนั้น การปรับบทละครให้ทันสมัย และกำหนดให้ตัวละครวัยรุ่นที่มีชื่อเสียงเป็นตัวแทนสื่อสารคำสอนในละคร จะทำให้การสื่อสารที่มีกลุ่มเป้าหมายเป็นวัยรุ่นสัมฤทธิ์ผลได้มากกว่าการสื่อสารในรูปแบบเดิมๆ ที่ใช้พระสงฆ์หรือตัวละครสูงอายุเป็นผู้สื่อสาร ฉะนั้น การสร้างละครที่ต้องการสอดแทรกหลักคำสอนทางธรรมที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ไปสู่วัยรุ่นเกี่ยวกับศีลธรรม จริยธรรม และความเชื่อต่างๆ ผู้ผลิตต้องปรับรูปแบบ และการนำเสนอเนื้อหา ให้สอดคล้องกับรสนิยมของวัยรุ่น

Abstract

This article analyzes religious narratives found within Thai television dramas, which are used to subtly instill virtue & sins concepts among teenagers without compelling them to adopt those ideals. This concept of communicating values via television is commonly referred to as “Edutainment”, which is well suited to today’s Generation (Gen Z) as teenagers are more liberal and inquisitive and thus do not want to be forced or be told what to do but would rather adopt beliefs on their own terms. This new communication method stands in stark contrast to traditional media communications. “Edutainment” focuses on building connections with its audience by adopting characters with whom the audience can relate with. In order to produce a drama which can successfully communicate ethics, morals and beliefs, producers need to change the format and content of their narratives to correspond with a teenage style.

บทนำ

ในปัจจุบัน ละครโทรทัศน์ที่มีเนื้อหาเพื่อวัยรุ่นตอนต้นโดยตรงนั้นหาชมได้ไม่มากนัก ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นละครโทรทัศน์สำหรับวัยรุ่นตอนปลายอายุ 18 ปีขึ้นไป และผู้ใหญ่ควรแนะนำ (น13+) โดยละครที่ออกอากาศส่วนมากเหมาะสมสำหรับผู้ใหญ่มากกว่าวัยรุ่น (อะนอนนิเมิส, 2552) รูปแบบการนำเสนอเนื้อหาละครในปัจจุบันยังขาดความสร้างสรรค์ โดยเฉพาะผู้ผลิตละครส่วนใหญ่ขาดคุณธรรมในการช่วยสร้างสังคมที่ดี เพราะมุ่งเน้นผลิตละครที่มีเนื้อหาตอบสนองตลาดมากกว่าสังคม ดังที่มีบรรพชาวสะอาด (2551, อ้างถึงใน ธรรมนูญ ปัญญโสภณ, 2554) กล่าวว่า ละครโทรทัศน์ส่วนใหญ่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับผู้ใหญ่และเพื่อความบันเทิงและคำนึงถึงเชิงพาณิชย์เป็นหลักใหญ่ โดยการนำละครโทรทัศน์เรื่องเดิมมาผลิตซ้ำๆ (Reproduction)

เนื้อหาในละครไทยส่วนใหญ่ มักดัดแปลงจากบทประพันธ์ โดยไม่เปลี่ยนแปลงความคิด ทศนคติ และแก่นของบทประพันธ์มากนัก ทำให้ละครไทยวนเวียนอยู่ในเรื่องราวเดิมๆ โดยการกระทำ และพฤติกรรมของตัวละครยังเหมือนเดิม ทั้งนี้ ละครไทยยังใช้การโต้ตอบอย่างรุนแรง หรือมีการแก้แค้น ซึ่งเป็นรูปแบบที่ละครนำเสนอเพื่อความบันเทิงของผู้ชม (ธาม เชื้อสถาปนศิริ, อ้างถึงใน อะนอนนิเมิส, 2552) บ่อยครั้งที่ละครโทรทัศน์สร้างและเป็นต้นแบบของพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในสังคม ส่งผลกระทบ

ต่อวัยรุ่นที่ชมโทรทัศน์ และลอกเลียนแบบพฤติกรรมดังกล่าวจากรายการและละครทางโทรทัศน์ เช่น การชิงดีชิงเด่น การแก้แค้น การใช้ภาษาไม่สุภาพ การแต่งกายที่ล่อแหลม ฯลฯ ตัวอย่างละครที่มีเนื้อหารุนแรง และเสี่ยงต่อพฤติกรรมเลียนแบบของวัยรุ่น เช่น ละครเรื่อง “บ่วง” เรื่อง “แรงเงา” เรื่อง “สวรรค์เปียง” หรือเรื่อง “จำเลยรัก” เป็นต้น ละครเหล่านี้ถูกนำมาผลิตใหม่ (Reproduction) หลายรอบ และได้รับความนิยมอย่างสม่ำเสมอ (กาลัญญ วรพิทยุต, 2550) แม้จะมีผู้ปกครองคอยแนะนำในขณะที่วัยรุ่นชมละครก็ตาม แต่วัยรุ่นก็สามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตเพื่อชมละครย้อนหลังได้หลายครั้งในช่วงเวลาอื่น โดยปราศจากผู้ปกครองคอยแนะนำ ทำให้เกิดการลอกเลียนแบบพฤติกรรมจากตัวละครมากขึ้นในสังคมไทย

ที่ผ่านมามีข่าวหนังสือพิมพ์หรือข่าวโทรทัศน์มากมายที่นำเสนอพฤติกรรมของวัยรุ่นไทยที่เลียนแบบพฤติกรรมจากตัวละครในละครโทรทัศน์ เช่น การปะทะกันของกลุ่มวัยรุ่นตามภาพยนตร์ไทย เรื่อง “2499 อันธพาลครองเมือง” หรือล่าสุดคือ วัยรุ่นที่แขวนคอตายตามนางเอก “มุตตา” ในละครเรื่อง “แรงเงา” เป็นต้น ผลสำรวจของสำนักวิจัยสยามเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตโพลล์ที่ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการเลียนแบบคนดังหรือคนที่ตนชื่นชอบของเยาวชนไทยในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า วัยรุ่นไทยมีพฤติกรรมเลียนแบบตัวละครหรือดารานักแสดงมากที่สุด สูงถึงร้อยละ 81.10 โดยส่วนใหญ่ชมโทรทัศน์วันละ 1-3 ชั่วโมง และชื่นชอบละคร/ภาพยนตร์มากที่สุด จะเห็นได้ว่าตัวละครหรือนักแสดงยังคงส่งอิทธิพลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรมของวัยรุ่นในปัจจุบัน (โพลล์ชี้วัยรุ่นไทยชอบเลียนแบบดารา, 2556) จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่าผู้ผลิตละครควรสร้างละครคุณภาพที่สอดแทรกเรื่องบาปบุญให้วัยรุ่นสนใจชมอย่างไรโดยติดตามชมตั้งแต่ต้นจนจบโดยไม่เบื่อหน่าย

สอนเรื่องบาปบุญผ่านละครอย่างไรให้วัยรุ่นสนใจ

วัยรุ่นส่วนใหญ่จะให้ความสนใจกับ “รูปแบบ” ของสื่อ ก่อน “เนื้อหา” เสมอ และวัยรุ่นมักจะชอบเนื้อหาจริยธรรมที่จำง่าย เข้าใจง่าย สอดคล้องกับยุคสมัย และสามารถนำไปใช้กับชีวิตจริงได้โดยชอบ “การเล่าเรื่อง” มากกว่า “การอธิบาย” และชอบลักษณะ “การเชิญชวน” มากกว่า “การสั่งให้ทำ” ดังนั้น การที่วัยรุ่นจะเปิดรับรายการโทรทัศน์ที่สอนธรรมะโดยตรงนั้นจึงเกิดขึ้นยากมาก นอกจากเปิดรับชมโดยบังเอิญ ส่วนการชมรายการจนจบนั้น ขึ้นอยู่กับรูปแบบการนำเสนอของรายการนั้นๆ ว่าน่าสนใจเพียงใด อาทิ การนำเสนอเนื้อหารายการเป็นรูปแบบละครธรรม ซึ่งได้รับความนิยมจากกลุ่มวัยรุ่นมากที่สุด เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น รายการ “กรรมลิขิต” ที่นำเสนอผ่านสถานีโทรทัศน์ช่อง 5 ซึ่งเป็นรายการโทรทัศน์ที่เล่าเรื่องกฎแห่งกรรม เพื่อสอนเรื่องกรรมและคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา จากงานวิจัยของ วริภรณ์ วุฒิกรภักดิ์ (2552) ที่ศึกษาเรื่อง การเปิดรับสาร การใช้ประโยชน์ และความพึงพอใจ ที่มีต่อรายการโทรทัศน์ “กรรมลิขิต” ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า กลุ่มเป้าหมายที่รับชมรายการ “กรรมลิขิต” คือ กลุ่มวัยรุ่น และกลุ่มคนทำงานเริ่มแรก (First Jobber) โดยส่วนใหญ่เปิดชมโดยบังเอิญ เนื้อหาเป็นการแสดงละครเพื่อเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นโดยเป็นเหตุการณ์จำลอง มีนักแสดงสมมติที่แสดงสมจริงในฉาก สถานที่ และเหตุการณ์ ทั้งนี้ ผู้ชมรายการได้รับรู้และตระหนักถึงผลกระทบ กระทำแต่ความดี อีกทั้งช่วยยกระดับคุณภาพจิตใจของคนในสังคมให้สูงขึ้น ด้วยวิธีการนำเสนอที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน สนุกสนาน ไม่น่าเบื่อ และน่าสนใจอีกด้วย หรือที่เราเรียกว่า สาระ-บันเทิง (Edutainment) นั่นเอง

ละครโทรทัศน์กับการสอนเรื่องบาปบุญให้กับวัยรุ่น

Hooker (1997, อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ และ ทิฆัมพร เอี่ยมเรไร, 2554) ตั้งข้อสังเกตว่า ละครโทรทัศน์ไทยมีธรรมชาติและกลืนอายุบางอย่างคล้ายกับวิธีการสื่อสารทางศาสนา เช่น การเล่าตำนาน นิทานชาดก ฯลฯ ซึ่งเป็นเรื่องที่ตั้งขึ้นเพื่อสอนหลักคำสอนทางศาสนาเช่นเดียวกัน (Fiction) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “แก่นเรื่อง” ของละครโทรทัศน์นั้นจะวางอยู่บนหลักพื้นฐานศาสนาอย่างชัดเจน เช่น “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” หรือ ธรรมะย่อมชนะอธรรม เป็นต้น ซึ่งละครโทรทัศน์ทุกเรื่องมักสะท้อนแก่นเรื่องในทิศทางเดียวกันเสมอ แต่ในอีกด้านหนึ่ง ละครโทรทัศน์มีส่วนผสมของ “โลเกียะ” อยู่มากกว่ากึ่งหนึ่ง เนื่องจากละครโทรทัศน์ทำต่อ ยอดมาจาก “นวนิยาย” ซึ่งมักเน้นความรัก และความสัมพันธ์เชิงชู้สาวเป็นหลัก ละครโทรทัศน์จึงเหมือนจะ “เดินทางร่วมกันไปกับศาสนาไม่ถึงที่สุด” (กาญจนา แก้วเทพ และ ทิฆัมพร เอี่ยมเรไร, 2554) แต่ในความเป็นจริงแล้ว ละครโทรทัศน์กับหลักคำสอนศาสนาเดินทางคู่กันเสมอ ขึ้นอยู่กับว่าผู้ผลิตละครหรือผู้เขียนบทจะมุ่งเน้นสาระของละครโทรทัศน์เรื่องหนึ่งๆ ไปในทิศทางใด และเน้นนำเสนอเนื้อหาแบบใด แม้ว่าละครไทยในปัจจุบันมุ่งเน้นเนื้อหาและรูปแบบของละครเพื่อเอาใจตลาด ดังนั้นเนื้อหาละครส่วนใหญ่จึงเน้น “โลเกียะ” มากกว่า “ธรรมะ” แต่ตั้งแต่ต้นปี 2555 จวบจนปัจจุบัน ผู้จัดละครโทรทัศน์หลายเรื่องจึงเริ่มผลิตละครที่เน้นสอน “ธรรมะ” สอดแทรกในเนื้อหาของละครมากขึ้น ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ดีต่อสังคม

วัยรุ่นไทยกับแนวคิดศาสนาในยุคปัจจุบัน เป็นสิ่งที่เข้ากันได้ยาก ดังนั้น การผลิตละครโทรทัศน์ที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดหลักคำสอนทางพุทธศาสนาให้กับกลุ่มวัยรุ่นนั้น ควรเน้นที่ “รูปแบบ” ของสื่อก่อน “เนื้อหา” ซึ่งมี 2 วิธี วิธีแรกคือการนำเสนอให้เห็นภาพของโลกแห่งจินตนาการ (Dream World) ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของความดีงามที่มักจะปรากฏในรายการประเภทเรื่องแต่ง หรือจินตนาการ (Fictional/Fantasy Content) เช่น การเล่าเรื่องแบบการ์ตูน หรือการเล่าเรื่องของละครโทรทัศน์หลายเรื่องในปัจจุบันที่เห็นการสอดแทรกเนื้อหาสาระเกี่ยวกับหลักคำสอนทางพุทธศาสนาหรือบาปบุญอย่างชัดเจน เช่น ละครเรื่อง “The Sixth Sense สื่อรักสัมผัสหัวใจ” ของสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 ช่วงกลางปี 2555 ละครเรื่อง “รากบุญ” ที่นำเสนอผ่านสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 ช่วงปลายปี 2555 ที่ผ่านมา หรือ ละครเรื่อง “ศีล 5 คนกล้าท้าอธรรม” ของสถานีโทรทัศน์ช่อง 5 ที่เริ่มออกอากาศแพร่ภาพมาตั้งแต่ต้นปี 2555 จวบจนปัจจุบัน

รูปแบบและเนื้อหาของละครเหล่านี้เหมาะสมกับวัยรุ่น เพราะมีวิธีการเล่าเรื่องที่สนุกสนาน ไม่น่าเบื่อ เนื้อเรื่องน่าติดตาม และที่สำคัญใช้ตัวละครหลักที่เป็นวัยรุ่น (Hero) ที่มีอุปนิสัยตรงกับวัยรุ่นในปัจจุบัน เช่น กล้าคิดกล้าทำ ต่อปากต่อคำ รักในอุดมการณ์ กล้าหาญ มีความคิดเป็นของตนเอง ตัดสินใจเร็ว เป็นต้น โดยตัวละครถูกกำหนดให้เป็นคนดี มีศีลธรรม และที่สำคัญสามารถสอนธรรมะได้ ซึ่งในเนื้อเรื่องของละครเหล่านี้ จะไม่ปรากฏพระสงฆ์มาสอนธรรมะในละครเลย นับว่าสอดคล้องกับรสนิยมของวัยรุ่นในปัจจุบัน

วิธีนำเสนออีกประการหนึ่ง คือ การผลิตรายการที่แสดงให้เห็นโลกที่เป็นจริง (Real World) ที่เป็นภาพสะท้อนความเป็นจริงของโลกอันเต็มไปด้วยคนบาปคนชั่ว หรือการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว โดยมักปรากฏในรายการที่นำเค้าโครงมาจากเรื่องจริง (Factual Program) เช่น รายการ “กรรมลิขิต” หรือ รายการ “84000” ของสถานีโทรทัศน์ช่อง 5 หรือ รายการ “บันทึกกรรม” ของสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 เป็นต้น ทั้งนี้ การนำเสนอแบบ Real World นี้ มักมีรูปแบบรายการที่เหมือนกันอยู่ อย่างหนึ่ง คือ มักมีพระสงฆ์เป็นผู้ตอบปัญหาธรรมช่วงท้ายรายการเสมอ ซึ่งเป็นรูปแบบที่ไม่สอดคล้องกับรสนิยมของวัยรุ่น จึงไม่ค่อยได้รับความสนใจเท่ากับการนำเสนอแบบ Dream World ในวิธีแรก (กาญจนา แก้วเทพ และ ทิฆัมพร เอี่ยมเรไร, 2554)

แนวคิดเกี่ยวกับการเล่าเรื่อง (Narration) ที่เน้นตัวละครในการสอนเรื่องบาปบุญ

แนวคิดนี้เกิดจากการวิเคราะห์เรื่องเล่า หรือเนื้อหาประเภทบันเทิงคดี หรือเรื่องที่แต่งขึ้น (Fiction) เช่น นวนิยาย ละครโทรทัศน์ หรือภาพยนตร์ ว่าได้สะท้อนค่านิยม วิธีการดำเนินชีวิต หรือโลกทัศน์ เป็นต้น ดังนั้น เรื่องเล่าในยุคปัจจุบันที่แม้จะยังคงเป็นเรื่องสมมติ แต่ยังคงมุ่งศึกษาการประกอบสร้าง (Construction) ความหมายที่แฝงอยู่ในละคร หรืองานทางสื่อมวลชนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความจริงในสังคมนั้น หรือจะเป็นสิ่งที่ไม่มีหรือไม่มีในโลกก็ตาม แต่ได้เกิดการสร้างภาพตัวแทนขึ้น เพื่อทำความเข้าใจในปรากฏการณ์ต่างๆ (นิรินทร เกตรไชยอนันต์, 2550)

การเล่าเรื่องมีวิธีการส่งสารที่มีโครงสร้างและองค์ประกอบที่แน่นอน คือ “ตรรกะของการเล่าเรื่อง” (กาญจนา แก้วเทพ, 2552) ซึ่งเน้นเฉพาะ ฝ่ายพระเอก-นางเอก และการเล่าเรื่องที่ต้องมีเรื่องเหนือธรรมชาติ (Magic) ในนิทานพื้นบ้าน อาจจะหมายถึงบรรดาของวิเศษต่างๆ ซึ่งอาจหมายถึงความสามารถเหนือมนุษย์ธรรมดาของตัวละครหลักไปด้วยองค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

- (ก) ฝ่ายพระเอก-นางเอก
- (ข) ฝ่ายผู้ร้าย
- (ค) มีความขัดแย้งระหว่าง 2 ฝ่าย
- (ง) มีผู้ช่วยหรือมือที่สาม ซึ่งอาจเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง
- (จ) ต้องมี Magic ซึ่งในนิทานพื้นบ้านอาจจะหมายถึงบรรดาของวิเศษต่างๆ ซึ่งอาจหมายถึงความสามารถเหนือมนุษย์ธรรมดาของตัวละครหลัก

การวิเคราะห์ตัวเอก (Hero) เนื่องจากพระเอกและนางเอกของเรื่อง เป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากในการเล่าเรื่อง ดังนั้น จึงสนใจวิเคราะห์ตัวเอกเป็นพิเศษ โดยวิธีการวิเคราะห์คุณลักษณะของตัวละครหลักประเภทต่างๆ ซึ่งสามารถแบ่งตามวิถี (Mode) ของแต่ละประเภทละครในรูปแบบต่างๆ โดยใช้เกณฑ์การพิจารณา กิจกรรมของตัวเอกเมื่อเปรียบเทียบกับตำแหน่งผู้ชม ซึ่งเป็นคนสามัญธรรมดา (Hero's power of action) ในรายละเอียดดังนี้

(ก) ตัวเอกมีพลังอำนาจเหนือกว่าคนดู (คนธรรมดาสามัญ) เช่น เป็นซูเปอร์แมน นักสืบสายลับ หรือตัวเอกที่มีคุณงามความดีอย่างยิ่ง

(ข) ตัวเอกมีพลังอำนาจต่ำกว่าคนดู ได้แก่ ตัวเอกประเภททอสูรमार พอมด หมอผี ที่ใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมต่อผู้อื่น

(ค) ตัวเอกที่มีพลังอำนาจอยู่ในตำแหน่งเดียวกับคนดู คือ มนุษย์ธรรมดาที่มีดีและช่วยอยู่ในตัว มีความฉลาดและโง่เขลารวมอยู่ในคนๆ เดียว

ตามแนวคิดนี้ จะขอยกตัวอย่างการเล่าเรื่องของละครแนววิญญานที่สอดแทรกเรื่องบาปบุญได้อย่างน่าสนใจ คือเรื่อง “รากบุญ” และละครเรื่อง “The Sixth Sense สื่อรักสัมผัสหัวใจ” โดยจะขออธิบายถึงวิธีการเล่าเรื่องที่เน้นการสอนหลักธรรมะให้กับกลุ่มวัยรุ่น โดยใช้วัยรุ่นที่เป็นตัวละครหลักเป็นผู้สื่อสารหลักคำสอนศาสนาพุทธผ่านละครโทรทัศน์

แนวคิดการเล่าเรื่องเกี่ยวกับบาปบุญผ่านตัวละครหลักของละครเรื่อง “รากบุญ”

ละครเรื่อง “รากบุญ” เป็นละครแนวสืบสวนสอบสวน ค้นหาความจริง ที่ตัวละครหลักเป็นวัยรุ่น (นางเอก) ที่มีลักษณะนิสัยสะท้อนพฤติกรรมของวัยรุ่นในปัจจุบัน คือมีความกล้ามากขึ้น มีการต่อปากต่อคำ และที่สำคัญ นางเอกสามารถพูดคุยกับวิญญานได้อย่างกล้าหาญปราศจากความกลัว ในบทละคร นางเอกมีบทสนทนาต่อรองกับวิญญานที่ปรากฏกายขอความช่วยเหลือโดยนางเอกกล่าวว่า “ถ้าอยากให้ช่วยก็ต้องมาแบบสวยๆ หล่อๆ นะ” ซึ่งจะเห็นได้ว่าต่างจากละครยุคก่อนๆ โดยสิ้นเชิง

ละครเรื่อง “รากบุญ” มีการเล่าเรื่องที่มีองค์ประกอบครบ ได้แก่ (ก) พระเอก คือ ลาภิน ลูกชายเจ้าของกิจการจัดงานศพครบวงจรที่นางเอกทำงานอยู่ (แสดงโดย พีรชต์ นิธิไพศาลกุล) นางเอก คือ เจดिया หรือ เจ (แสดงโดย ราศี บาเล็นซิเอก้า) นักศึกษาปีสุดท้ายคณะนิติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง จำต้องหางานพิเศษทำเพื่อเป็นค่าเล่าเรียนของตนเอง (ข) ผู้ร้าย คือ พิสมัย (โกสินทร์ ราชกรม) น้าชายของพระเอกที่พยายามกีดกันมิให้ลาภิน ซึ่งเป็นทายาทตัวจริงมายุ่งเกี่ยวกับธุรกิจเพื่อหวังกอบโกยผลประโยชน์อย่างเต็มที่ (ค) มีความขัดแย้งระหว่าง 2 ฝ่าย ซึ่งในละคร ตัวร้ายต้องการทรัพย์สินสมบัติของพระเอก จึงทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาแบบไม่ถูกต้อง ผิดศีลธรรม โดยมีนางเอกเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เพราะพ่อของพระเอก ได้ทำพินัยกรรมส่วนหนึ่งมอบให้นางเอกไว้ (เหตุผลเพราะนางเอก คือ ผู้สืบทอดครอบครองกล่องรากบุญต่อจากพ่อของพระเอก แต่ไม่มีใครทราบเรื่องนี้) (ง) ต้องมีผู้ช่วยหรือมือที่สาม ซึ่งอาจเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจากเนื้อหาละครจะพบว่า มือที่สามที่คอยเสริมเรื่องราว คือ หม่อมราชวงศ์ช่อ ปราม โดยปรามนั้นถือกำเนิดจากพลังกิเลสของมนุษย์ที่สั่งสมจากความปรารถนาของผู้คนมานานนับหลายร้อยปี และต้องการปกป้องกล่องรากบุญมิให้นางเอก

ทำลาย ปรามจึงพยายามขัดขวางมิให้นางเอกได้ทำสำเร็จ และเมื่อไม่ได้ผลปรามจึงเลือกที่จะฆ่านางเอกทิ้ง เพื่อปลดปล่อยกล่องรากบุญให้เป็นอิสระ และจะได้มีสิทธิ์หาเจ้าของคนใหม่ได้ และ (จ) ต้องมี Magic (ความสามารถเหนือธรรมชาติมากกว่ามนุษย์ธรรมดา) ที่มาจากตัวละครหลัก คือ นางเอก (เจดिया) มีความสามารถพิเศษที่ได้รับอิทธิพลจากกล่องรากบุญ ที่สามารถมองเห็นวิญญานได้ด้วยตาเปล่า (ภัทราวดี ธีเลอร์, 2556ข)

ภาพที่ 1 ภาพประกอบละครเรื่อง “รากบุญ”
ที่มา: สถานีโทรทัศน์ช่อง 3 (2555)

การที่ตัวละครหลัก (นางเอก) มีอำนาจพิเศษ ที่ไว้ช่วยเหลือนิเวศในเรื่อง ถือเป็นตัวเอก (Hero) แบบผู้แสวงหาความจริง (Seeking Hero) ขององค์ประกอบการเล่าเรื่อง ที่มีลักษณะที่ถูกส่งออกไปค้นหาความเป็นจริงบางอย่างในละคร เพื่อให้เรื่องราวในละครคลี่คลายด้วยอำนาจพิเศษจากกล่องรากบุญเหล่านั้น และยังมีคุณลักษณะที่เป็นผู้มีคุณธรรม (Righteous Hero) เช่นเดียวกัน ที่มีลักษณะมีความเป็นธรรมสูง ทำทุกอย่างเพื่อความถูกต้อง และถูกศีลธรรมอีกด้วย

ละครเรื่อง “รากบุญ” นำเสนอวาทกรรมแฝงอยู่ในคำพูดของตัวละคร โดยจะพูดซ้ำๆ ในเรื่องการทำความดี ละเว้นความชั่ว ซึ่งเป็นคำพูดของตัวละครหลัก เช่น “การทำบุญมันต้องทำมาจากใจ ไม่ใช่มีของมาแลกเปลี่ยน ถ้าอย่างนั้นมันก็ไม่ต่างอะไรกับการค้าบุญ” “การสร้างกุศล เกิดจากหัวใจที่อยากทำ” จะเห็นว่าตัวละครหลักของละครเรื่องนี้ พยายามย้ำเสมอว่า “การทำดี เราไม่ควรหวังสิ่งตอบแทน” สะท้อนวิถีมุขยในยุคนั้นปัจจุบันประการหนึ่งว่า ทุกวันนี้มนุษย์เราช่วยเหลือกันและกัน โดยมีวัตถุประสงค์แอบแฝงซึ่งผลประโยชน์ทั้งสิ้น ซึ่งในละครจะกำหนดให้ตัวละครคนหนึ่งคือ ปราม (ตัว

กิเลสในละคร) ทำหน้าที่ยุ่งเฝ้าให้คนทำความชั่วมากขึ้น และมักมีวาทกรรมด้านมืด ตอกย้ำการมีกิเลสของมนุษย์เสมอว่า “มนุษย์ทุกคนย่อมมีกิเลส จึงไม่มีใครชนะฉันได้”

สัญญาณที่ใช้ในละคร ก็สอดคล้องกับการจำแนกลักษณะทางประชากรศาสตร์ของผู้รับสารของ ประมว สตะเวทิน (2540) ที่ว่าผู้รับสารที่มีอายุน้อยกว่ามักมีความคิดเสรีนิยมมากกว่าคนที่อายุมาก ในขณะที่คนที่อายุมากมักจะมีความคิดอนุรักษนิยมมากกว่า เช่น มัจจุราช ในละครเรื่องนี้ ทั้งภาพ มัจจุราชตัวสีแดงมีเขา ถือไม้ตะพดหัวกะโหลก หน้าโกรธเกรี้ยวโดยหมดลื่น กลับเป็นมัจจุราชที่มีรูปลักษณ์แปลกตา พร้อมกับวาทกรรมของท่านมัจจุราชเองที่กล่าวว่า “เรามีรูปลักษณ์เปลี่ยนไปตามความคิดของมนุษย์ รูปลักษณ์ที่เจ้าสร้างเราขึ้นมา เจ้าสร้างขึ้นมาเท่านั้น”

ภาพที่ 2 ภาพประกอบเพื่อใช้อธิบาย “มัจจุราช” ในละคร
ที่มา: “นั่งดูรากบุญ มัจจุราชในรากบุญเหมือน...” (2555)

การเล่าเรื่องของละครเรื่อง “รากบุญ” เป็นลักษณะการสอนธรรมะแบบ “สาระ-บันเทิง” (Edutainment) คือ การนำเสนอเนื้อหาสาระความรู้ให้แก่ผู้ชมละครโดยไม่ทำให้รู้สึกเบื่อหน่าย แต่กลับให้ความรู้สึกเพลิดเพลินไปกับการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับสันทิยและความต้องการของวัยรุ่นในปัจจุบัน

คำว่า “Entertainment” เกิดจากการสนธิคำศัพท์ 2 คำ คือ Education ซึ่งหมายถึง “สาระความรู้” กับ Entertainment ซึ่งหมายถึง “ความบันเทิง” โดยแปลเป็นภาษาไทยว่า “สาระ-บันเทิง” ปาริชาติ สถาปิตานนท์ (2541) ได้ให้ความหมายของคำว่า “สาระ-บันเทิง” คือ กลยุทธ์ในการผสมผสานข้อมูลข่าวสารและความรู้ด้านต่างๆ ที่เอื้อต่อการพัฒนา เช่น การวางแผนครอบครัว การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ฯลฯ เข้ากับความบันเทิง โดยมีเป้าหมายชัดเจน และนำเสนอผ่านสื่อบันเทิงรูปแบบต่างๆ เน้นให้ผู้ชมได้รับความรู้ มีทัศนคติ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้ โดยนำเสนอเนื้อหาสาระที่

กระตุ้นให้ผู้บริโภคสนใจติดตาม แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และนำเสนอเนื้อหาสาระที่ได้รับไปสู่การปฏิบัติ จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคมในทางที่ดีขึ้น

กลยุทธ์นี้เริ่มขึ้นเมื่อปี 2541 โดยมีละครบางเรื่องที่สอดแทรกแนวคิดที่เป็นประโยชน์เพื่อสังคม เช่น ละครเรื่อง “เจ้ากรรมนายเวร” เป็นต้น (ปวรพรรณ โลหะวัฒนวงศ์, 2543) ถือว่าเป็นการนำเสนอเนื้อหา และรูปแบบใหม่ที่น่าสนใจ ทำให้ผู้ชมละครติดตามอย่างต่อเนื่องจะเห็นว่าละครโทรทัศน์ไทยยังคงเน้นเรื่องของการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และผลจากการกระทำไม่ว่ารูปแบบการนำเสนอจะเปลี่ยนไป

แนวคิดการเล่าเรื่องเกี่ยวกับบาปบุญผ่านตัวละครหลักของละครเรื่อง “The Sixth Sense สื่อรักสัมผัสหัวใจ”

ในปี 2555 มีละครโทรทัศน์เรื่อง “The Sixth Sense สื่อรักสัมผัสหัวใจ” ที่นำเสนอผ่านสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 ทุกวัน ศุกร์-เสาร์-และอาทิตย์ เวลา 20.30 - 22.45 น. มีการเล่าเรื่องสอดแทรกจริยธรรม ศีลธรรม ความเชื่อเรื่องวิญญาณ และความศรัทธาในพุทธศาสนา เป็นละครแนวรักโรแมนติก แมนดี้ แฟนตาซี นำเสนอเรื่องราวผ่านตัวละครหลักซึ่งเป็นผู้หญิงวัยรุ่น 5 คน โดยแต่ละคนจะมีสัมผัสพิเศษคนละ 1 อย่าง ได้แก่ หูทิพย์ ตาทิพย์ กลิ่น สัมผัส และญาณ โดยที่หญิงสาวทั้ง 5 คนนั้นมีบุคลิกภาพแตกต่างกัน เสมือนเป็นตัวแทนบุคลิกของวัยรุ่นที่แตกต่างกันในปัจจุบัน โดยนักแสดงที่เป็นตัวเอกในเรื่องนั้นมีความเชื่อเรื่องวิญญาณ และศรัทธาในพุทธศาสนา ต่อสู้กับตัวร้ายในละครที่เล่นเรื่องไสยศาสตร์ มนต์ดำ บทละครของเรื่องเน้นการสอนเรื่องการดำรงตนในสังคมด้วยศีลธรรม จริยธรรม และศรัทธาในพระพุทธศาสนา (ภัทราวดี อีเลอร์, 2556ก)

ภาพที่ 3 ภาพประกอบละครเรื่อง The Sixth Sense สื่อรักสัมผัสหัวใจ

ที่มา: ทีแอลซีไทยดอทคอม (2555)

การเล่าเรื่องจากละครเรื่อง *The Sixth Sense* สื่อรักสัมผัสหัวใจ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเหนือธรรมชาติ ที่มาจากความสามารถเหนือมนุษย์ธรรมดาของตัวละครหลักที่มีลักษณะที่แตกต่างตามสัมผัสทั้ง 5 ในความเชื่อของคนไทย โดยกำหนดเป็นลักษณะนิสัยของตัวละครหลักทั้ง 5 คน ได้แก่ ตัวละครที่ 1 คือ ญาณิน ผู้มีความสามารถในการสื่อสารกับจิตวิญญาณ โดยการเจริญสมาธิจดจ่อได้ ตัวละครที่ 2 คือ สุคนธธาส ที่มีความสามารถในการดมกลิ่นจิตวิญญาณ ตัวละครที่ 3 คือ เนตรลิขิตวงศ์ ที่มีความสามารถในการมองเห็นจิตวิญญาณ ตัวละครที่ 4 คือ กรรรมภา ที่มีความสามารถในการสัมผัส และล่วงรู้อดีตของบุคคลที่สัมผัสได้ และสุดท้ายตัวละครที่ 5 คือ กรรณมา ที่มีความสามารถในการได้ยินเสียงของจิตวิญญาณที่ต้องการสื่อสาร จะเห็นได้ชัดเจนว่า การเดินเรื่องของตัวละครทั้ง 5 คน มักจะนำเสนอเรื่องราวของละครที่การทำงานร่วมกัน โดยผนึกพลังความดีจากสัมผัสทั้ง 5 ในการต่อสู้กับสิ่งชั่วร้ายที่มาจากพลังมืดเสมอ ผู้วิจัยสังเกตว่า การที่ตัวละครหลักมีอำนาจพิเศษและใช้พลังร่วมกันในการทำความดีเพื่อสังคมส่วนรวม ตรงกับแนวคิดการวิเคราะห์ตัวเอก (Hero) ขององค์ประกอบการเล่าเรื่อง เนื่องจากตัวเอกมีพลังอำนาจเหนือกว่าคนดู (คนธรรมดาสามัญ) ที่มีพลังพิเศษในการล่วงรู้อนาคต ช่วยกันทำลายล้างสิ่งชั่วร้ายทั้งปวงด้วยอำนาจพิเศษเหล่านั้น (ภัทราวดี ชีเลอร์, 2556ก)

ภาษาที่ใช้ในละครเป็นภาษาวัยรุ่น โดยมีการใช้ภาษาอังกฤษปนภาษาไทย ใช้สร้างสีสันได้เป็นอย่างดี รวมถึงการตั้งชื่อตัวละครให้แปลกไปจากเดิมเพื่อสร้างความน่าสนใจด้วย เช่น เรียกกุมารทองที่ตัวละครหลักเลี้ยงไว้ ว่า “Golden Baby” แทนคำว่า “กุมารทอง” เป็นต้น

วาทกรรมในละครเรื่อง *The Sixth Sense* สื่อรักสัมผัสหัวใจ ส่วนใหญ่เป็นวาทกรรมทางพุทธศาสนาและบาปบุญที่ตัวละครหลักทั้ง 5 คนจะเป็นผู้นำสนทนาตลอดเวลา โดยใช้ภาษาวัยรุ่น ใช้คำเปรียบเทียบเพื่อสื่อสารให้วัยรุ่น (ผู้ชม) เข้าใจง่ายขึ้น และสามารถทำความเข้าใจได้ง่ายกว่าการสื่อสารโดยพระสงฆ์ ซึ่งส่วนใหญ่วาทกรรมจากละครเรื่องนี้จะเน้นหนักไปทางการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เช่น “พวกหลอกหลวงก็เหมือนพวกกระเป๋ายี่ห้อปลอมเกรดเอ” “ความดีกับความชั่วไม่มีวันอยู่ข้างเดียวกัน ความถูกต้องแกล้งตกเป็นไหม” “บุญก็คือบุญ เวรกรรมก็ส่วนเวรกรรม มันแก้กันไม่ได้หรอก ทำบุญก็ได้บุญจะไปล้างบาปได้อย่างไร มันคนละเรื่องกัน” “พวกโก่งกินนี่มันมารสังคมจริงๆ” และ “สำหรับคนที่ให้อภัยและช่วยศรัทธาอย่างพวกเรา มันก็เท่าเหมือนกันนะ” เป็นต้น

การสื่อความหมายในระดับสัญลักษณ์ที่ใช้ในละครผ่านตัวละคร มีการสื่อสารด้วยภาพโดยใช้สัญลักษณ์สิ่งที่มีอยู่เดิม ซึ่งอาจเป็นเรื่องล้าสมัยในความคิดของวัยรุ่น มีการใส่สัญลักษณ์ใหม่ลงไปละคร เช่น ใช้ผ้าเช็ดหน้าลงอาคมแทนผ้ายันต์สีแดง การใช้เชือกแทนสายสิญจน์ หรือการใช้สัญลักษณ์ใบโพธิ์เงิน-โพธิ์ทองปลิวในอากาศ แทนบารมีแห่งความดี เป็นต้น

unสรุป

การเล่าเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนาในรูปแบบละครโทรทัศน์ เป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจเพราะมีบทบาทเสริมสร้างคุณธรรม และจริยธรรมในกลุ่มวัยรุ่นไทย โดยเฉพาะกลุ่มที่อยู่ “ห่างวัด” ทั้งนี้ สื่อโทรทัศน์มีรายการประเภทสอนธรรมะจำนวนมาก แต่มักมีรูปแบบและวิธีการนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบเดิมๆ เช่น พระเทศน์ พระให้แง่คิดตอนจบรายการ หรือการจำลองเหตุการณ์ ซึ่งทิศทางการนำเสนอเหล่านี้ไม่สอดคล้องกับรสนิยมและความสนใจของวัยรุ่นในปัจจุบัน

ละครยังมีบทบาทต่อพฤติกรรมของวัยรุ่นเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในต่างจังหวัดที่อินเทอร์เน็ตยังไม่ครอบคลุม และคนในชุมชนยังต้องชมโทรทัศน์เป็นสื่อหลักอยู่ ดังนั้นการสร้างละครที่ต้องการสอดแทรกหลักคำสอนทางพุทธศาสนาไปสู่วัยรุ่น ต้องปรับรูปแบบ และการนำเสนอเนื้อหาให้สอดคล้องกับรสนิยมของวัยรุ่นจึงจะสัมฤทธิ์ผลได้ดีโดยอาจดำเนินการดังนี้

1. ปรับบทละครให้ทันสมัยมากขึ้น
2. กำหนดตัวละครให้เป็นวัยรุ่นที่กำลังได้รับความนิยมในกลุ่มวัยรุ่นด้วยกันในยุคนั้น
3. ให้ตัวละครหลักมีบทสนทนาที่เป็นภาษาวัยรุ่นที่ใช้กันในชีวิตประจำวัน เช่น การเปรียบเปรยบุคคล การเสียดสีเหตุการณ์หรือบุคคลในสังคมผ่านบทละคร เป็นต้น
4. ปรับเปลี่ยนสัญลักษณ์ที่ใช้ในละครให้เข้ากับยุคสมัย และความคิดของวัยรุ่นในปัจจุบัน ที่มีความคิดนอกกรอบมากขึ้น เช่น ในละครเรื่อง “*The Sixth Sense* สื่อรักสัมผัสหัวใจ” มีการเปลี่ยนสัญลักษณ์ผ้ายันต์จากสีแดงมาเป็นผ้าเช็ดหน้า เป็นต้น

การปรับรูปแบบการนำเสนอใหม่ อาจทำให้ผู้ชมที่เป็นวัยรุ่นรู้สึกว้าตัวละครนั้นมีความใกล้ชิดกับตนเอง ซึ่งจะต่างกับให้พระสงฆ์หรือตัวละครสูงอายุเป็นผู้สอนศาสนา ดังนั้น การสอนธรรมะผ่านละครโทรทัศน์ที่ไม่ยึดเยียดจนเกินไปในรูปแบบสาระ-บันเทิงจึงน่าจะสอดคล้องกับวัยรุ่นมากที่สุดในยุคปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2552). *การวิเคราะห์สื่อ แนวคิด และเทคนิค*. กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2553). *แนวพินิจใหม่ในสื่อสารศึกษา*. กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา แก้วเทพ และ ทิทัมพร เอี่ยมไร่. (2554). *การสื่อสารศาสนา กีฬา*. กรุงเทพฯ: โครงการเมธีวิจัยอาวุโส คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กัลย์ วรพิทยุต. (2550, 24 กุมภาพันธ์). โทรทัศน์ กับ อิทธิพลที่มีต่อสังคมไทย, หนังสือพิมพ์มติชน, สืบค้นจาก http://news.sanook.com/scoop/scoop_100982.php
- ทีแอลซีไทยดอตคอม. (2555). เรื่องย่อ The Sixth Sense สื่อรักสัมผัสหัวใจ ตอนที่ 2, สืบค้นเมื่อ 26 มิถุนายน 2556, จาก <http://drama.tlcthai.com/47133/%E0%B9%80%E0%B8%A3%E0%B8%B7%E0%B9%88%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B8%A2%E0%B9%88%E0%B8%AD-the-sixth-sense>
- ธรรมนูญ ปัญญโสภณ. (2554). ละครโทรทัศน์เพื่อเยาวชนกับการพัฒนาสังคมไทย. *วารสารนักบริหาร*, 31(4), 15-19.
- นิรินทร์ เกตรไชยอนันต์. (2550). *ภาพตัวแทนผีผู้หญิงในละครโทรทัศน์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- “นั่งดูรากบุญ มัจจุราชมึงในรากบุญเหมือน...”. (2555). เว็บไซต์พันทิปดอทคอม. สืบค้นเมื่อ 26 มิถุนายน 2556, จาก <http://2g.pantip.com/cafe/chalemthai/topic/A13039922/A13039922.html>
- ประม ะตเวทิน. (2540). *หลักนิเทศศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- ปรวรณ์ โลหะวัฒนวงศ์. (2543). *การรับรู้ทัศนคติและความพึงพอใจที่มีต่อละครโทรทัศน์ชุด “เจ้ากรรมนายเวร” ของผู้ชมในเขตกรุงเทพมหานคร* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์. (2541). เอดูเทนเมนต์:กลยุทธ์การใช้สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนา. *วารสารนิเทศศาสตร์*, 16 (เม.ย.-มิ.ย.), 38-43.
- โพลล์ชี้วัยรุ่นไทยชอบเลียนแบบดารา. (2556, 14 มิถุนายน). เดลินิวส์ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 26 มิถุนายน 2556, จาก <http://www.dailynews.co.th/education/212041>
- ภัทราวดี ธีเลอร์. (2556ก). การเล่าเรื่อง และวาทกรรมเกี่ยวกับศาสนาพุทธจากละครสำหรับวัยรุ่นไทย: เรื่อง “The Sixth Sense สื่อรักสัมผัสหัวใจ” ในการประชุมวิชาการเรื่อง พลวัตการศึกษาที่สร้างสรรค์เพื่ออนาคตที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- ภัทราวดี ธีเลอร์. (2556ข). เรื่องเล่า และวาทกรรมเกี่ยวกับศาสนาพุทธในละครโทรทัศน์แนวผีของวัยรุ่นไทย: เรื่อง รากบุญ. ในการประชุมวิชาการ คุณภาพการศึกษาไทยสู่ประชาคมอาเซียน ของสมาคมสถาบันอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย. จังหวัดเชียงใหม่: มหาวิทยาลัยพายัพ วิทยาเขตแม่ลาว.
- วีรภรณ์ วุฒิกรภักดิ์. (2552). *การเปิดรับสาร การใช้ประโยชน์ และความพึงพอใจที่มีต่อรายการโทรทัศน์ “กรรมลิขิต” ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร* (วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- สถานีโทรทัศน์ช่อง 3. (2555). ละครเรื่องรากบุญ. สืบค้นเมื่อ 26 มิถุนายน, 2556, จาก <http://www.thaitv3.com/%E0%B8%A5%E0%B8%B0%E0%B8%84%E0%B8%A3/197/%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%81%E0%B8%9A%E0%B8%B8%E0%B8%8D.html>
- อะนอนนิเมิส. (2552, 12 กรกฎาคม). ‘ละครไทย’ ยังทำร้ายเยาวชน-สังคม. สืบค้นเมื่อ 26 มิถุนายน, 2556, จาก <http://www.thaihealth.or.th/healthcontent/news/10015>